

Спеціалізованій вченій раді К 26.007.06
у Національній академії внутрішніх справ
(ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1).

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук **Резнік Ганни Олегівни**
на дисертацію **Брюховецької Марини Сергіївни**
«Цивільно-правове регулювання посмертного донорства в Україні»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дослідження обумовлена насамперед тим, що основною проблемою сучасної трансплантології є дефіцит донорських органів, який спонукає лікарів шукати нові можливості для допомоги пацієнтам, які очікують трансплантації. Практика засвідчує, що кількість пацієнтів яким необхідна пересадка органів, значно перевищує кількість наявних донорів, які свідомо віддають свої органи задля врятування життя людини. Саме тому, на сьогоднішній день спостерігається підвищена увага до питань посмертного донорства, що пояснюється досягненнями медичної, юридичної науки, а також зміною цінностей у суспільстві. Дискусійне обговорення подібних питань в Україні виникло нещодавно, оскільки раніше практика вилучення органів у померлого донора та пересадка їх живому реципієнту практично була відсутня, в той час як в інших державах за допомогою трансплантації від померлих осіб було врятовано не одну сотню людей. Така ситуація обумовлена побоюванням суспільства, насамперед імовірністю виникнення ситуації за якої інформація про згоду стати посмертним донором може бути використана у недобросовісних цілях та поставити під загрозу життя людини – можливого донора, адже може виникнути ситуація за якої лікарі можуть не вжити всіх необхідних заходів для того щоб урятувати життя пацієнта, який надав згоду стати донором.

ВДЗР НАВС	
4694	
Зх. №	15 09
кількість аркушів:	1
додаток	9
20 14 р.	

Цінність обраної теми дослідження полягає також у тому, що посмертне донорство має свої особливості та є відмінним від донорства від живого донора, який в змозі самостійно прийняти відповідне рішення оцінюючи та розуміючи всі ймовірні ризики. Окрім цього, посмертне донорство, крім специфічних медичних аспектів, характеризується ще й правовими та етичними проблемами.

На актуальність обраної теми дисертаційного дослідження вказує кількість пропозицій щодо внесення змін до чинного вітчизняного законодавства, оскільки наявне правове регулювання сприяє тому, що посмертне донорство є, швидше, випадком, а не постійною практикою. Запропоновані зміни та авторська редакція ЗУ «Про посмертне донорство», в якому Брюховецька М.С. пропонує вирішення низки колізійних питань чинного законодавства України, актуалізують подану на розгляд роботу.

Відтак, можна стверджувати, що дисертація Брюховецької Марини Сергіївни на тему «Цивільно-правове регулювання посмертного донорства в Україні» спрямована на дослідження суспільних правовідносин, що виникають в сфері цивільно-правового регулювання посмертного донорства характеризується актуальністю, а результати цього дослідження можуть бути цінними як для юридичної науки, так і для нормотворчої й практичної діяльності.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження Брюховецької Марини Сергіївни підтверджується проведенням аналізом значної кількості наукових вітчизняних та зарубіжних джерел із представленої теми, а також нормативно-правових актів та матеріалів судової практики (186 позицій, з яких 23 – англійською мовою), що дозволило автору сформулювати висновки та наукові положення, наділені ознаками новизни та практичні

рекомендації спрямовані на удосконалення законодавства. Автором, чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету та задачі дослідження.

В дисертації присутні висновки, положення та пропозиції, що висвітлюються за допомогою наочного матеріалу у вигляді таблиць, схем та діаграм, що додає роботі цікавості та демонструє повноту, логічність викладення матеріалу.

Дисертація Брюховецької М. С. викладена на 230 сторінках, складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено мету, завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, наведено наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, показано апробацію матеріалів дисертації, її структуру та обсяг (с. 16–24).

У розділі 1 *«Теоретико-правові та методологічні засади дослідження цивільно-правового регулювання посмертного донорства»* вирішуються першочергові завдання, поставлені дисертантом. Автор аналізує роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, коментує їх пропозиції щодо використання посмертного донорства. Достатньо уваги приділяє Брюховецька М. С. вивченню історичного розвитку трансплантації та донорства, встановлює фактори впливу на зазначений процес, пропонує власну періодизацію такого розвитку (с. 44–45 дис.).

Особливої уваги заслуговує проведене дисертантом порівняльно-правове дослідження регулювання посмертного донорства в інших державах, пропозиції щодо перейняття міжнародної практики, а також пропозиція приєднатись до всесвітніх організацій задля співпраці у сфері донорства та трансплантації (с. 58–63 дис.).

У розділі 2 *«Правова природа посмертного донорства»* автором визначено принципи та ознаки посмертного донорства, на основі чого сформовано дефініцію посмертного донорства як самостійного добровільного діяння фізичної особи за життя або членів сім'ї після її

смерті, спрямованого на передачу органів та інших анатомічних матеріалів для трансплантації та (або) для виготовлення біоімплантатів з метою лікування хворого реципієнта, що ґрунтується на спеціальних принципах (с. 76,78 дис.). Не можна не звернути увагу на дві групи функцій, що виокремлює дисертант: соціальну та юридичну, що є важливим аспектом для визначення сутності посмертного донорства (с. 78–79 дис.).

Цікавою є думка дисертанта щодо класифікації посмертного донорства за способом виразу волі та за суб'єктним складом. За способом виразу волі автор виокремлює такі види посмертного донорства як активне посмертне донорство (сукупність самостійних добровільних дій фізичної особи щодо надання згоди на вилучення її органів та інших анатомічних матеріалів після її смерті для трансплантації та (або) для виготовлення біоімплантатів) та пасивне посмертне донорство (передбачає мовчазну згоду фізичної особи щодо прийняття рішення на вилучення її органів та інших анатомічних матеріалів після її смерті для трансплантації та (або) для виготовлення біоімплантатів). За суб'єктним складом виокремлено первинне посмертне донорство, що полягає у наданні згоди фізичною особою самостійно на вилучення її органів та інших анатомічних матеріалів після смерті для трансплантації та (або) для виготовлення біоімплантатів, та вторинне посмертне донорство, яке передбачає надання такої згоди після смерті особи членами її сім'ї (с. 97–98).

На нашу думку, аргументованими є визначені автором юридичні підстави виникнення правовідносин щодо посмертного донорства. Першою підставою є, на думку автора, надання згоди особи за життя або членів сім'ї після її смерті, другою – у випадку застосування презумпції згоди, відсутність заперечення особи за життя або членів сім'ї після її смерті (с. 100 дис.).

На основі попередніх досліджень дисертант визначає поняття презумпції незгоди як закріплене в нормативно-правових актах припущення, що трансплантація у померлого дозволяється лише у тому

випадку, якщо медичному закладу відомо, що померлий за життя залишив письмовий дозвіл на вилучення органів (с. 109 дис.), а також презумпції згоди як закріплене в нормативно-правових актах припущення, що трансплантація у померлого забороняється лише у тих випадках, якщо померлий за життя залишив незгоду бути донором (с. 113 дис.).

Особливу увагу слід звернути на виокремлення договору про посмертне донорство як двостороннього, безвідплатного, консенсуального, публічного договору, що має укладатись у письмовій формі між членами сім'ї померлого донора та медичним закладом щодо вилучення органів або інших анатомічних матеріалів у померлої особи для їх подальшої трансплантації (с. 120 дис.).

В межах зазначеного розділу розглянуто суб'єктний склад правовідносин посмертного донорства, визначено їх зміст та підстави виникнення та припинення. Ми підтримуємо думку Брюховецької М. С. щодо класифікації донорів на можливих та реальних, також погоджуємось з аргументацією такої класифікації – поділ є важливим під час врегулювання правовідносин посмертного донорства (с. 124 дис.).

Не можна не звернути увагу на використання судової практики дисертантом під час дослідження, що підкреслює всебічність та повноту вивчення зазначеної тематики.

У розділі 3 *«Цивільно-правова відповідальність за завдання шкоди в разі здійснення посмертного донорства та шляхи оптимізації цивільного законодавства з питань посмертного донорства»* дисертант акцентує увагу на особливостях цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди медичними працівниками під час здійснення діяльності, пов'язаної з посмертним донорством, визначає її види та умови настання. Автор зазначає, що за підставами виникнення цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди під час трансплантації від померлого донора може бути як договірною (за порушення договірних зобов'язань), так і деліктною (враховуючи специфіку правовідносин, що виникають під час здійснення

діяльності, пов'язаної з посмертним донорством, та факту наявності завданої шкоди) (с. 150 дис.), що повністю підтверджується науковими висновками в межах дисертації.

Слід підтримати пропозицію Брюховецької М. С. щодо внесення змін до ст. 1168 Цивільного кодексу України – доповнити її ч. 3 наступного змісту: «Моральна шкода, завдана в результаті неправомірного посмертного донорства, відшкодовується у визначеному законом порядку. Право на її відшкодування мають чоловік (дружина), батьки (усиновлювачі), діти (усиновлені), а в разі їх відсутності – особи, які проживали з померлим донором однією сім'єю не менш як п'ять останніх років».

До кожного розділу дисертації сформульовані висновки, а також загальні висновки є такими, що логічно випливають зі змісту роботи і свідчать про повне розв'язання у роботі поставлених завдань.

Структура дисертації є логічною. Не зважаючи на специфіку теми дослідження, в роботі матеріал викладено чітко та він легко сприймається. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства України є теоретично обґрунтованими та аргументованими.

Новизна результатів наукового дослідження полягає в тому, що це перше комплексне дослідження особливостей цивільно-правового регулювання посмертного донорства в Україні.

Положення, що виносяться на захист (с. 20–23 дис.), логічно структуровані та містять елементи наукової новизни.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає у розробці нових підходів у правовому регулюванні відносин що виникають в сфері цивільно-правового регулювання посмертного донорства.

Висновки та пропозиції, що містяться у дисертації можуть бути використані у науково-дослідній роботі, у законотворчій діяльності, у правозастосовній діяльності, у навчально-методичній роботі, що

підтверджується відповідними актами впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, у публікаціях автора. Основні положення та висновки дисертації викладені в 14 публікаціях, у тому числі в 4 статтях у наукових фахових виданнях України, 1 статті у фаховому виданні іншої держави, 9 тезах виступів на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях. Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином були відображені у наукових статтях, що були підготовлені та опубліковані автором дисертації, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікації основних положень дисертацій на здобуття наукових ступенів у фахових виданнях.

Зміст автореферату повною мірою відображає структуру, хід дослідження, основні положення і висновки підготовленої автором дисертації. Автореферат не містить положень, що не увійшли до основного змісту дисертації.

Дискусійні положення та зауваження. В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження М. С. Брюховецької «Цивільно-правове регулювання посмертного донорства в Україні», слід звернути увагу на певні дискусійні моменти, що потребують додаткового пояснення автором:

1. На с. 95 дисертант звертає увагу на міжнародний досвід застосування посмертного донорства від осіб, які не усвідомлюють значення своїх дій у зв'язку з психічним розладом, та пропонує перейняти такий досвід, стверджуючи, що взяття анатомічних матеріалів у таких померлих осіб для трансплантації та (або) виготовлення біоімплантатів може мати місце лише як виняток, зокрема, в разі тяжкого захворювання їхнього родича, якщо всі інші методи лікування не дали результату. Вбачається, що така позиція автора потребує додаткової аргументації в частині визначення порядку надання згоди таких осіб.

2. Дисертант визначає «презумпцію запитуваної згоди» як закріплене в нормативно-правових актах припущення, що органи та інші анатомічні матеріали особи можуть бути вилучені після її смерті для трансплантації реципієнту, якщо особа за життя не надала заяву про незгоду на посмертне донорство, а родичі померлого або члени сім'ї, після попередження медичними працівниками, не заперечили щодо їх вилучення (с. 117 дис.). Виникає питання, які саме особи будуть зобов'язані повідомляти родичам померлого про можливе вилучення органів та інших анатомічних матеріалів. Та й взагалі, в дисертації не обґрунтована потреба визначати порядок фіксації такого повідомлення.

3. Дискусійним є положення дисертації про безвідплатний характер договору про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів, який укладається між реципієнтом та медичним закладом, адже надання безвідплатно органів реципієнту призведе тільки до збільшення корупційних проявів в медичній сфері. Крім того, це положення не враховує існування приватних медичних закладів, які не фінансуються з бюджету та не дають безоплатну медичну допомогу населенню.

4. На с. 171–174 дисертації автор розглядає соціологічний та статистичний аспект посмертного донорства, проводить опитування та аналізує його результати, що, на нашу думку, є зайвим перевантаженням змісту дисертаційного дослідження.

Разом із тим, вказані зауваження загалом носять дискусійний характер і не применшують наукового та практичного значення основної змістовної частини дисертації, а також наведених у ньому висновків та пропозицій.

Загальний висновок. Дисертація Брюховецької М. С. на тему «Цивільно-правове регулювання посмертного донорства в Україні» є комплексним завершеним науковим дослідженням. Автором досягнуто вирішення всіх поставлених завдань.

Таким чином, дисертаційне дослідження «Цивільно-правове регулювання посмертного донорства в Україні» відповідає паспорту спеціальності 12.00.03 і вимогам до кандидатських дисертацій, що встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Брюховецька Марина Сергіївна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент:

**учений секретар Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
кандидат юридичних наук**

Г. О. Резнік
Г. О. Резнік
Підпис *Г. О. Резнік* Свідчую
Помічник директора з
організаційно-кадрової роботи
Г. О. Резнік